

A&G KRONIEK

Nieuwsbrief van de Vereniging Ambacht & Gereedschap april 2021 nr. 61

Van de voorzitter

Normaal staat de A & G Kroniek van april in het teken van de naderende voorjaarsexcursie. Vorig jaar was dat de excursie naar de Betuwe die we met verve aankondigden, maar waar Corona een stokje voor stak. We hadden nog lang hoop dat we dit uitje alsnog voor dit voorjaar

konden plannen, temeer daar we vele positieve reacties op dit initiatief hebben ontvangen. Helaas mocht het niet zo zijn. In de (online) bestuursvergadering van 20 maart jl. hebben we het definitieve besluit genomen om, in het licht van de sterk oplopende besmettingen en de waarschijnlijke streep die er door verwachte versoepelingen gaat, dit evenement nogmaals met een jaar uit te stellen.

Hoe vervelend het ook is dat we elkaar al meer dan een jaar niet meer hebben kunnen zien, er zijn ook lichtpuntjes. We gaan er in ieder geval van uit dat de najaarsbijeenkomst kan doorgaan aangezien tegen die tijd zelfs onder de meest sombere voorspellingen iedereen die dat wil ingeënt kan zijn. We zullen als bestuur dan ook alles in het werk stellen om er iets moois van te maken en zo iets van de schade proberen in te halen.

Ofschoon het ook voor de diverse regio's onmogelijk was fysieke bijeenkomsten te organiseren, ook al zijn ze kleinschaliger, is er in regio noord een opmerkelijk initiatief ontstaan. Piet Voermans is hier eind vorig jaar begonnen met wat hij 'Berichtjes in Coronatijd', heeft gedoopt. Vaak brengen de deelnemers aan deze regionale bijeenkomsten een stuk gereedschap mee en vertellen daar iets over of komen met vragen. Dit kan echter ook schriftelijk zoals Piet heeft laten zien en niet alleen dat, het is een groot succes gebleken. In deze Kroniek vind u een verslag waarin Piet een aantal van deze berichten heeft samengevat, zodat ook andere leden elders in het land hier wat plezier aan kunnen beleven. Ik wil vanaf deze plek nogmaals benadrukken dat wij als bestuur dit soort lokale en daarom kleinschalige en laagdrempelige initiatieven van harte toejuichen, waarbij de bijdrage van Piet Voermans hopelijk helpt anderen op het idee te brengen iets soortgelijks van de grond te tillen. Tot nu toe waren er bijeenkomsten gepland voor regio Zuid-Holland, Noord en het Rivierengebied. Wie neemt het initiatief voor andere regio's?

Ik wil besluiten met de wens dat iedereen gezond mag blijven en dat we elkaar onder goed gesternte weer kunnen treffen op de najaarsbijeenkomst.

Hein Coolen (voorzitter)

Verslag online-ledenvergadering

*Notulen van de 27^e Algemene Ledenvergadering van Ambacht & Gereedschap
gehouden op zaterdag 21 november 2020*

CEES VAN DER GRAAF

Opening

Vanwege Corona / Covid 19 is de Algemene ledenvergadering dit jaar voor het eerst online gehouden. Nadat de deelnemers waren ingelogd opende onze voorzitter Hein Coolen om 14.00 uur de digitale vergadering. Een kleine groep van ca 20 bezoekers nam deel aan deze vergadering. Helaas hebben niet alle leden die zich via alv@ambachtengereedschap.nl hadden opgegeven meegedaan aan deze online ledenvergadering. De reden daarvan is niet bekend. Online vergaderen is voor veel van onze leden nieuw. Ondanks dit gegeven zijn wij positief verrast over de vaardigheid in het online vergaderen van de deelnemers. Helaas dit jaar geen aansluitende najaarsbijeenkomst met presentaties, verkooptafels, veiling en vooral ruimte om elkaar weer eens te ontmoeten. Als bestuur hopen wij dat we de beperkingen vanwege Corona snel achter ons kunnen laten zodat er weer op de vertrouwde wijze een najaarsbijeenkomst kunnen organiseren.

Vaststelling van de notulen van de 26^e Algemene ledenvergadering van 9 november 2019

De notulen worden door de voorzitter aan de orde gesteld. Er kan gereageerd worden op zowel tekst als op inhoud. Er zijn geen opmerkingen. De notulen worden, met dank aan de secretaris, als zodanig vastgesteld.

Jaarverslag 2019-2020

De secretaris geeft op hoofdlijnen een toelichting op het jaarverslag zoals is opgenomen in de A&G

Kroniek nr. 60 van oktober 2020. Het bestuur is dit jaar vanwege de beperkingen door corona slechts 3x in vergadering bijeengewees. Om de vergaderkosten te beperken is er steeds bij een van de bestuursleden thuis vergaderd. Het totaal aantal leden is stabiel gebleven. Het aantal leden van onze vereniging schommelt al jaren rond de 400 leden. De meeste leden zijn ouder dan 50 jaar. De onderbezetting van het bestuur was ook dit jaar weer een punt van aandacht. Als bestuur zijn we actief op zoek gegaan naar versterking. Onze leden Johan van Dijk en Ben Boone hebben aangegeven actief te willen zijn als bestuurslid. De Najaarsbijeenkomst op zaterdag 9 november 2019 in het zalencentrum Parkstaete te Velp werd door ca 125 leden en introducés bezocht. Velen gingen met een waardevolle aanvulling op hun verzameling naar huis. De voorjaarsexcursie ging helaas dit jaar niet door. Ook hier was Corona de spelbreker. Voor de organisatie extra jammer omdat al het voorbereidende werk voor een deel voor niets is geweest. Als er in het voorjaar van 2021 weer ruimte is kunnen we mogelijk alsnog deze excursie laten doorgaan. Ook het houden van regiobijeenkomsten was dit jaar niet mogelijk. Als bestuur zien we de behoefte om bijeenkomsten te organiseren. Helaas ook regiobijeenkomsten waren vanaf het voorjaar van 2020 door de beperkende maatregelen vanwege Corona niet mogelijk.

Financiën

De toelichting van Rijk van den Bunt op de begroting geeft aan dat we financieel gezien een gezonde vereniging zijn. We hebben een stevige reserve. Wel is enige relativering op zijn plaats. De welvaart van onze vereniging komt voor een belangrijk deel door de opbrengst van de veiling en de verloting. Mede dankzij een degelijk financieel beleid is een verhoging van de contributie niet nodig. Met waardering wordt de begroting vastgesteld.

Verslag van de kascommissie voor het boekjaar 2019-2020

De kas is recentelijk gecontroleerd door Johan van Gils en Wim Appelman. De conclusie van de kascommissie is dat de boekhouding een overzichtelijke / verzorgde indruk maakt. Er zijn geen ongeregelheden geconstateerd. De kascommissie is van oordeel dat de penningmeester zijn taak correct heeft uitgevoerd. Het advies van de kascommissie aan de ledenvergadering om decharge te verlenen wordt met algemene stemmen overgenomen.

Verkiezing van de kascommissie voor het boekjaar 2020-2021

De kascommissie voor het boekjaar 2020-2021 bestaat uit Wim Appelman en Ruud van Vliet. Op de vraag van de voorzitter wie zich wil opgeven voor het vervullen van de reserve vacature 2020-2021 meldt zich Jacob Casemier. Deelname aan de kascommissie is in principe voor drie jaar waarvan het eerste jaar als reserve.

Bestuur

Bestuursleden worden volgens de statuten voor maximaal drie jaar gekozen. Jo Jacobs en Jan Blaas moeten volgens het rooster dit jaar aftreden. Jan heeft aangegeven zich verkiesbaar te stellen voor een volgende periode. Jo Jacobs is niet meer verkiesbaar. Onze zoektocht naar nieuwe bestuursleden heeft gelukkig resultaat opgeleverd. Johan van Dijk en Ben Boone hebben zich aangemeld als nieuw bestuurslid. Ben Boone is ook beschikbaar als nieuwe voorzitter wanneer onze huidige voorzitter Hein Coolen stopt. Alle aanwezige leden stemmen in met deze wijziging in het bestuur. Zodra het weer mogelijk is om een ledenvergadering te houden waarbij we allen weer fysiek aanwezig kunnen zijn zal officieel afscheid worden genomen van Jo Jacobs.

Gedachtewisseling met leden

Als eerste wordt er een vraag gesteld over het voornemen om een jubileum boek voor en door de leden te

maken te maken bij het 30 jarig bestaan van Ambacht en Gereedschap. Het jubileum boek richt zich nu in zijn geheel op het gereedschap. Is het ook mogelijk om ambachtsverhalen hier in op te nemen?

- In de Gildebrief is al veel ruimte voor het ambacht. Om die reden is er gekozen een foto van een interessant stuk uit de verzameling van onze leden te voorzien van een korte toelichting.

Kunnen we als vervanging van de voorjaarsexcursie ook iets op een andere wijze organiseren? Als suggestie wordt gedacht aan een bijeenkomst met een 'markt' waar leden gereedschap kunnen verkopen en of ruilen.

- Eerste reactie: een interessante optie die we als bestuur nader zullen bekijken.

Kan de voorjaarsexcursie die niet is doorgegaan komend jaar worden gehouden?

- Dit is moeilijk aan te geven, we weten immers niet of we dan nog steeds last hebben van Corona.

Als vereniging moeten we ook

in deze lastige tijd iets doen voor onze leden. Wanneer zijn regio-bijeenkomsten weer mogelijk?

- Als vereniging houden we ons aan wat wel en niet mag vanwege Corona. Wat we zeer zeker niet willen is dat een bijeenkomst van Ambacht en gereedschap een bron van besmettingen wordt.

Is het mogelijk om meer digitaal te gaan communiceren?

- Dit is een punt wat zeker onze aandacht heeft. Helaas is de digitale vaardigheid bij een deel van onze leden nog te beperkt om nu al deze overstap te maken.

Is de nieuwe vergaderlocatie voor de komende najaarsbijeenkomst al bekend?

- De nieuwe locatie is in Scherpenzeel.

Sluiting

Na deze gedachtewisseling sluit de voorzitter de 27^e algemene ledenvergadering van de vereniging Ambacht & Gereedschap.

*Cees van der Graaf
Secretaris A&G*

Wat is dat ?

Op de vragen uit de vorige Kroniek kwam veel respons, dus hierbij een tweetal nieuwe vragen : Van Frans de Vries uit Vinkeveen kregen we de volgende foto's opgestuurd : Graag een reactie op dit wonderlijke voorwerp.

Een nieuwe vraag vanuit het Industrieel Museum Zeeland te Sas van Gent : Wat is dit ? Mocht u ook eens een vraag over een gereedschap hebben, stuur dan een foto met de vraag naar de redactie.

Berichtje(s) in coronatijd, A&G regio noord

PIET VOERMANS

Met Sinterklaas heb ik het eerste “berichtje in coronatijd” rondgestuurd in de regio noord van A&G. Nooit kunnen verwachten dat het zo'n vlucht zou nemen. Half maart stuurde ik het 18e berichtje door, en we gaan nog steeds door.

Geen voorjaars- en geen najaarsbijeenkomst van A&G, èn geen regio bijeenkomst. Geen leuke ontmoetingen dus dit jaar. Het idee voor een “berichtje” ontstond, nadat we voor de tweede keer de geplande regio bijeenkomst bij Henk en Lydia in Jubbega niet door konden laten gaan.

Wat we op de regio bijeenkomsten altijd deden, met heel veel genoegens, probeerde ik in zo'n “berichtje” een beetje te benaderen. Echt rond kijken bij de gastheren, zoals we gewend waren, kan ik niet benaderen. Maar 2 elementen van zo'n regio bijeenkomst heb ik er proberen uit te lichten. Dat zijn:

Ten eerste: Een antwoord krijgen op de vraag : Wat is dit? Waarvoor werd het gebruikt.

Bovenstaand voorwerp is uit het eerste berichtje. Helaas nog geen duidelijk antwoord op gekregen. Ik zoek dus nog steeds naar een antwoord.

Ten tweede ieder verteld een verhaaltje bij een, voor hem of haar stukje gereedschap of ambacht, met een bijzondere betekenis.

Hiervoor koos ik een simpel schaafje, wat ik op bijzondere wijze heb gekregen, tijdens onze rondreis in Indonesië in 1997. Vanaf Groot Ambon, gingen we met een veerpontje naar een ander Moluks eilandje Saparua. Lopend op weg naar ons verblijf aan een rivier, zagen we een visser die zijn eigen nieuwe kano aan het maken was, op zijn erf. We mochten even

Kunstwerk voor het huis van Henk en Lydia

kijken hoe hij dat met eenvoudig gereedschap deed. Op mijn vraag, of ik het schaafje van hem kon kopen, antwoordde hij negatief. Hij was nog niet klaar, en had het nog nodig. Jammer.

De volgende avond toen het al donker was en we buiten zaten te eten rond een kampvuur, kwam er iemand melden dat een vrouwtje mij wou spreken. Ze stond er schijnbaar al een tijdje, in het donker net buiten de lichtkring. Met behulp van een tolk, werd me duidelijk dat ze “het schaafje” waar ik naar gevraagd had aan mij wou geven. Op mijn vraag wat ze er voor wilde hebben, werd me duidelijk gemaakt dat de kano klaar was, en hij het schaafje niet meer nodig had. Natuurlijk heb ik ze vorstelijk bedankt voor deze gift. Dit schaafje is voor mij, daarom hèèl waardevol geworden.

Het eerste “berichtje” sloot af met een oproep, om ook wat in te sturen.

En zo is het begonnen.

Het bleek echt een schot in de roos, dat blijkt uit vele reacties en inzendingen die ik daarop kreeg. Daarna heb ik zelf bijna niets meer geschreven. Alleen maar reacties en inzendingen doorgeven. Het “berichtje in coronatijd” werd een meer dan wekelijkse nieuwsbrief. De berichtjes stuurde ik naar 38 mailadressen met een postcode boven de 8000. Niet iedereen heeft een mailadres of heeft het niet doorgegeven aan de secretaris. Intussen hebben we wel een 5 tal mailadressen kunnen aanpassen/actualiseren, en dat is doorgegeven aan de leden administratie. Een mooie bijvangst voor de vereniging.

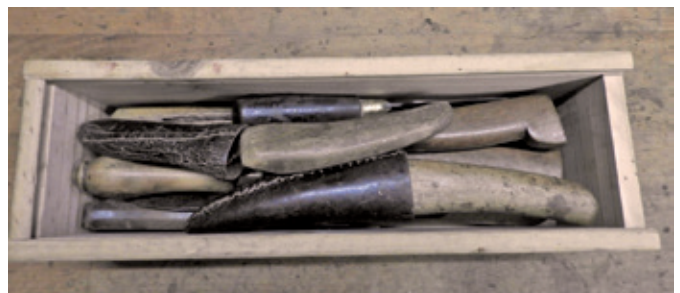
Met deze “berichtjes” bereikten we ook leden uit de regio noord, die nog niet naar zo'n regio bijeenkomst waren geweest. Maar die gaan nu zeker wel komen,

Hier zien we zijn schaafje in gebruik, speciaal voor de foto!

daar zullen we rekening mee moeten houden volgend keer als we weer wat kunnen organiseren. Ook hebben we al een 3 tal aanbiedingen uitnodigingen gehad, om een regio bijeenkomst bij hun te organiseren.

De eerste was Lute van de Bult, die een complete klompenmakerij heeft in Beilen. *Kom een keer een bezoekje te brengen aan de Klomphoek in Beilen.* Voor Symen en mij een fijn vooruitzicht. Gaan we zeker doen.

Van de 38 A&G leden mocht ik van meer dan 20 verschillende leden een reactie ontvangen! Natuurlijk lang niet van iedereen. Maar het is voor veel van ons (oudere) niet altijd zo makkelijk om een stukje te schrijven, digitale foto's te maken en die ook nog eens per email te versturen. Dat is toch wel een hele drempel, die velen toch wel zijn over gekomen. Daar ben ik erg blij verrast mee.

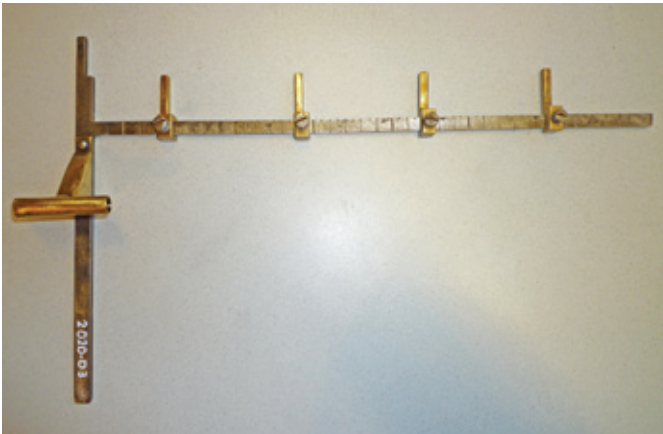
De charme is vaak het hergebruik, de afgesletenheid en dus de zuinigheid waar mee men met gereedschap omging. Oude broodmessen en uitbeemessen.

Verrassende en veelzijdige inzendingen.

Nu ik even aan het terug kijken ben, moet ik er een paar bijzondere inzendingen uitlichten en aan alle leden van A&G doorgeven. Daarbij vervallen allereerst de filmpjes en video's, en foto reportages van de collecties in de regio. Die kan ik hier helaas niet in meenemen. Wie ook al gauw reageerde was Bart van Lienden, dat begon met een inzending van "messen". Hij zou nog vele keren een bijdrage leveren. Hij zij: *"Heb je ergens twee van dan wordt het al gauw een verzameling. Hier een wijnkistje met messen"*

Jetze de Graaf schreef: Hier een foto van een soort meetinstrument waarvan ik totaal geen idee heb wat het is en waar het voor gebruikt wordt. De maatvoering is erg nauwkeuring maar geen merktekens. Hopelijk kan iemand van onze A & G vrienden mij meer vertellen.

Wie weet wat dit voor een gesmeed tangetje is? *Ongeveer 200 mm lang, moet al oud zijn zegt de eigenaar. Vreemd dun uit gesmede handgreep.* Deze oproep leverde meer dan drie pagina's aan reacties op. Het blijkt in het noorden een veel voorkomend "kandij"-tangetje te zijn. Die o.a als zilveren uitvoering ook in musea bewaard wordt.

Wolter Engelsman stuurde nevenstaande foto in met opnieuw de vraag: Wie weet waarvoor dit is gebruikt? Het app. is van messing, 21 cm lang, met een ijzeren staafje binnenin tegengehouden door een veer, die heen en weer kan, op de schaalverdeling staat 200-1000.

Ook dit leverde al snel een uitgebreid antwoord. Dit van een voormalig gebruiker, Bart van Lienden: Het instrument is een grammenmeter, werd bij de PTT gebruikt bij het afstellen van (hoekanker)relais.

Wie weet wat dit is?

Is van hout, licht gewicht. 3,5 cm doorsnee en 33 cm lang

Bart van Lienden stuurde dit bericht aan mij. Het was een vraag op Facebook van "Oud Drenthe in Woord en Beeld".

Het antwoord staat in "ALBUM" de herdruk van Nooitgedacht catalogus uit 1891. Op pagina 29, No 178 Strijkstok voor maten. Maar waarom werden we ik hier zo blij van?? Door dit zoekwerk van ijkmerken door **Jan van Lienden**, is het kopmerkje J.N nu gedateerd tot een merk van vòòr 1926. Daarmee is er duidelijk wat aan de "strijkstok" blijven hangen.

Dit J.N onder kroon, merk is daarmee geijkt, tot een gebruikt J.N kopmerk in 1926. Maar het leverde nog meer op. Er bleken in het Scheepvaart Museum in Sneek nog 4 strijkstokken te zijn. Inmiddels hebben we daar ook foto's van ontvangen. Het blijkt uit de ijkmerken en JN merken te gaan uit 1901 en 1909. Deze J.N merken blijken anders dan die uit 1926. Daarmee hebben we nu drie J.N merken gedateerd. Juist uit een periode waar we niks van wisten.

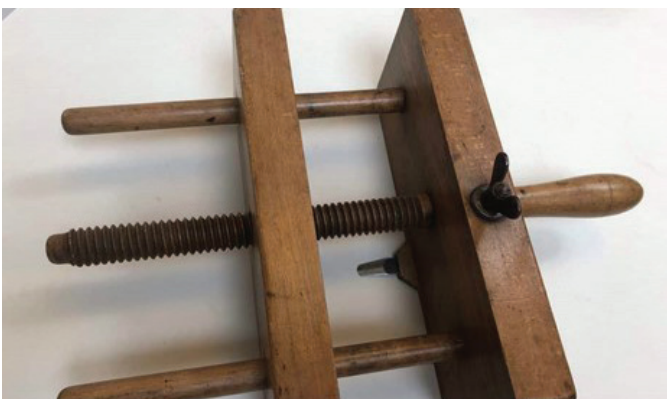
In deze periode werd nog een belangrijke ontdekking gedaan.

Symen Dijkstra kwam namelijk in het museum “het houtland IJlst” een gedateerde schaaf tegen. Die heeft hij gerestaureerd en is nu een “pronkje” in het museum. Kopmerk en met een heel mooi beitelmerk. De beitelmaker is nog onbekend op dit moment. Dit is de derde gedateerde schaaf van W.EVERTSEN volgens Hein Coolen.

Graag wil ik aan deze ontdekking een apart artikel wijden.

Bernard Algra zond onderstaande foto in. Het blijkt een boekbinders snijploeg te zijn.

Bikijzer

Bikijzer van mijn (groot)vader*, mijn grootvader J.A. van Lienden is voor de oorlog begonnen met een klein aannemersbedrijf in Den Haag “Van Lienden & Zonen”, later na de pensionering van mijn grootvader “Gebroeders Van Lienden” met *Arnold en Dirk Jan van Lienden.

Van mijn vader heb ik nog wat gereedschappen in mijn bezit. Zoals dit bikijzer. Hand gesmeed, geen zichtbaar merk, wellicht onder de jute handgreep. Ik haal dat er niet af om de oorspronkelijkheid te bewaren.

Hans Roode heeft aan dit onderwerp in 2005 al een artikel in de kroniek gewijd. Jan van Lienden maakte er in berichtje # 16 een uitgebreid verhaal van.

Terugblik

Intussen bezig met Berichtje # 19, en we gaan nog even verder tot ergens in april. Terug kijkend naar wat onze actie heeft toch nu toe heeft tweeweg gebracht, ben ik erg blij, en verrast over de geweldige deelname. Het heeft de leden in de regio noord veel dichter bij elkaar gebracht. En ook een moeilijke verenigingsperiode, en deze winter, voorbij laten vliegen. Het was wel wat werk, maar door het wegvallen van veel andere activiteiten had ik daar ook tijd voor. Het was een plezier om hier mee bezig te zijn. Bedankt A&G vrienden.

Via een bijzondere passer op zoek naar de firma Blanchard

JOHN BOELE

Het was het afgelopen jaar nauwelijks mogelijk nog iets aan mijn collectie toe te voegen, maar gelukkig vond ik toch een exemplaar waarover ik graag wil berichten.

Een bijzonder exemplaar omdat deze bestaat uit staal en messing, dat zie je niet al te vaak. Het merkje (zie foto hierboven) kon ik redelijk snel terugvinden : Blanchard uit Parijs. Ik had al een paar van deze bijzondere vorm passers in mijn verzameling, zelfs

van dezelfde fabrikant, maar met steeds wisselende merktekens. In mijn passer-bijbel vond ik nog twee andere fabrieksmerken van Blanchard.

Het merkteken is zeer herkenbaar. Soms met, maar ook soms zonder

hazewindhond. Bij nadere bestudering blijkt dat sommige passers echt een geheel vormen, maar andere net als de passer uit afbeelding hierboven uit meerdere delen bestaan, verbonden door kleine metalen pennetjes.

Wie gebruikte deze vreemde vorm passer? De leerbewerker en dus bijvoorbeeld ook de zadelmaker. Met de punten kan men ondiepe gleuven maken waarin naden onzichtbaar kunnen worden weggewerkt. Met de andere kant kan een bredere gleuf in het leer worden gesneden.

Iets over de historie van de firma Blanchard:

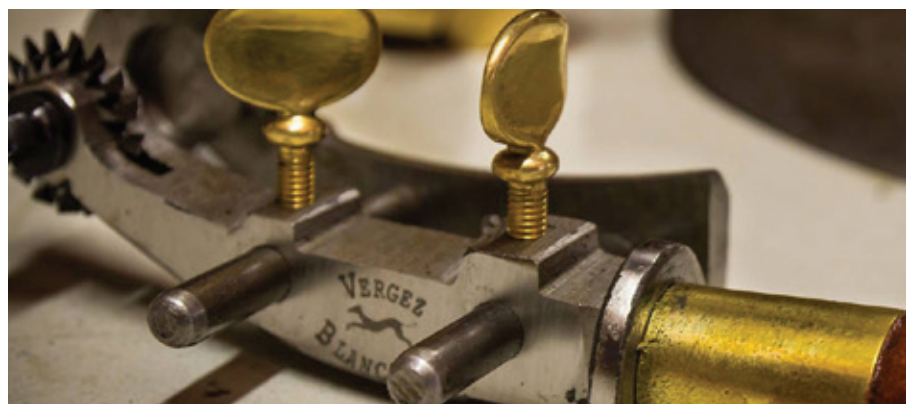
In 1823 opende René Louis Blanchard, messenmaker van beroep zijn eerste werkplaats in Parijs, en begon toen allerlei gereedschappen voor de leerbewerking te vervaardigen. Hij probeerde zich te onderscheiden van andere fabrikanten door vooral te mikken op hoge kwaliteit.

Hij maakte blijkbaar uitstekende gereedschappen getuige de 7 gouden en zilveren medailles in latere jaren. Zie de afbeelding op het briefpapier van latere datum.

In 1844 werd de onderneming overgenomen door Louis Hippolyte Simonin, en zo kwam in 1845 de nieuwe naam Simonin Blanchard et Cie. In 1876 werd deze onderne-

ming opgeheven, maar de naam Blanchard kwam terug in latere bedrijven. Nog steeds was het bedrijf zeer succesvol, getuige prijzen gewonnen op wereldtentoonstellingen aan het eind van 19^e eeuw.

Later is het bedrijf verplaatst vanuit Parijs naar Romilly-sur-

Andelle (Normandië) omdat er geen genoeg ruimte meer was in Parijs voor verdere uitbreidingen en bovendien veroorzaakte het bedrijf teveel overlast in de stad. In Romilly kon men gebruik maken van waterkracht uit de rivier de Andelle. De nieuwe locatie was eerder in gebruik als kopersmelte-

rij dus een prima locatie voor metaalbewerking. De diversiteit aan gereedschappen die geproduceerd werden is goed terug te vinden in de advertenties en catalogi.

Pas in 1987 ontstond de naam Verger Blanchard, het bedrijf had toen ongeveer 30 specialisten in dienst. Men heeft in de tweede helft van de 20^e eeuw zwaar ingezet op diversificatie, de zadelmakerij leverde uiteindelijk nl niet genoeg klandizie op. Zo zien we in de kleine advertentie nu ook gereedschappen voor de rubberplantages! Het bedrijf afficheert zich nu als

een bedrijf dat zich richt op de oude ambachten met gereedschappen van zeer hoge kwaliteit, die nog op een ambachtelijke manier door specialisten worden gemaakt.

Overigens blijkt dat mijn passer nog steeds geproduceerd en aangeboden wordt via internet.

Merk op dat mijn passer ongeveer onder het midden voorkomt!

Een mysterieus object op de zolder van De Timmerwerf in De Lier

JAN BLAAS

In de Lier, een mooi dorp in het Westland, staat een klein monument uit de 16e eeuw waarin sinds 1642 een timmerwerkplaats is gevestigd. Na vertrek van de laatste timmerman in 1997 kreeg de werkplaats samen met de bedrijfswoning een museale bestemming. Het plan is om in de komende Gildebrief aandacht te besteden aan de unieke geschiedenis en de museale collectie van "Museum De Timmerwerf De Lier".

Al jaren wordt er gezocht naar- en gespeculeerd over de benaming en de functie van een mysterieus stukje gereedschap dat in De Timmerwerf op zolder werd aangetroffen. Eerder is al eens aan ons gevraagd om suggesties, maar dat heeft toen geen bruikbaar antwoord opgeleverd. Vandaar deze nieuwe uitgebreide oproep om dit raadsel dichterbij een oplossing te brengen. Met onze zelfbenoemde status van "liefhebbers en kenners van oude gereedschappen" is dit eigenlijk een erezaak om op zijn minst met enkele veelbelovende nieuwe sporen te komen die dichterbij het gebruik van dit gereedschap uit de 17e eeuw kunnen leiden. Of ooit is te achterhalen hoe dit gereedschap werd genoemd is onwaarschijnlijk. Het zou alleen door een gelukkig toeval in oude documenten kunnen opduiken, maar over het gebruik zou meer studie en mogelijk testen toch enig licht kunnen werpen.

Eerst maar eens wat beter naar het object kijken (foto's 2,3,4). De stok is vierkant en gemaakt van donker tropisch hardhout. Hoewel flink geraakt door de tijd is de verdeling in duimen nog goed zichtbaar. De schaalverdeling toont een schuine streep voor 3 duimen en een kruis voor 6 duimen (1/2 voet). De totale stok is 24 duim dus 2 voeten. Vanaf de basis van de haak tot de kraspunt is 3 duim. Uitgaande van een markeer/snijkant is de totale lengte 27 duimen of 2

1/4 voet. De uiteinden van de stok worden beschermd door een rechthoekige versterking van ijzer. De metalen haak kent een platte U-vorm met een doorlopend been dat schuin en geslepen is. Binnen de kromming van de haak is een rondje aanwezig waar mogelijk een draad doorheen liep.

Onbekend gereedschap.

Detail van de metalen haak van het onbekende voorwerp.

Maatverdeling op de stok.

Gildebord der Timmerlieden in de Sint-Catharijkekerk, Brielle.

Uitsnede van het Gildebord uit Brielle.

Gildebord van het Josefgilde in de Pieterskerk te Leiden.

Volgens verschillende auteurs was de Rijnlandse voet in de 17^e eeuw 313 tot 314 mm en verdeeld in 12 duimen. Dit komt dicht in de buurt van de gemeten stoklengte 63 cm, dus twee voeten. Maar als we er van uit gaan dat het voorwerp uit de 17^e eeuw stamt is die conclusie toch te makkelijk. In die omgeving werden ook andere maten gebruikt, zoals de Dordtse voet (329mm), de Haarlemse voet (325mm), de Rotterdamse (312mm), de Delftse (314mm). Voor de werking van het voorwerp is dit natuurlijk niet essentieel. De lengte van de stok komt ook in de buurt van de Amsterdamse el die 68,8 cm bedraagt, maar of de el in combinatie met duimen en voeten werd gebruikt is mij niet bekend.

Dat het zeker niet om een eenmalig handig stukje gereedschap gaat wat iemand heeft bedacht en verder is vergeten, wordt bewezen door twee afbeeldingen op 17^e -eeuwse gildeborden van timmerlieden. Het oudste dateert uit 1648 en hangt in de Pieterskerk in Leiden en het andere heeft het jaartal 1683 en hoort thuis in de St. Catharijnekerk in Brielle. De afbeeldingen 5 t/m 8 tonen de Gildeborden en een uitsnede waarop het onbekende object is te zien. De afgebeelde voorwerpen tonen onmiskenbaar gelijkenis met het gereedschap van De Lier. Opmerkelijk daarbij is ook de combinatie met passer en een klosje touw op het bord uit Den Briel. Het gildebord uit Leiden is wat eenvoudiger van uitvoering. In het rolwerk rond de cartouche zijn verschillende gereedschappen afgebeeld. Links boven naast het wapen van Holland is duidelijk het bedoelde gereedschap te zien. Aangezien het object net als de beide Gildeborden in het westen van ons land zijn gevonden kan dit betekenen dat het een streekgebonden toepassing is geweest.

Een aantal eerder genoemde mogelijke ambachten waar het object gebruikt zou kunnen zijn; rietdekker, lood- zinksnijder, hout- koper of handelaar. Rietdekker lijkt daarbij erg onwaarschijnlijk. Bij gebruik zou het riet zeker veel meer sporen op het hout achterlaten, het ijzeren deel was niet zo verfijnd uitgevoerd en

Uitsnede Gildebord Leiden.

de haak is ongeschikt om in riet vast te zetten. Voor zinksnijden wordt "trekkend" gereedschap gebruikt. De schuine geslepen kant aan de U-vorm duidt op een duwende toepassing en daarmee eerder een soort markering functie.

Een aantal zichtbare eigenschappen van het object wijzen op een toepassing als meetgereedschap. De combinatie met passer en schietlood op het timmerlieden gildebord in de kerk van Brielle past ook bij dat idee. De maatverdeling op de stok en de bescherming van de uiteinden van de stok met een ijzer geven aan dat de meetfunctie voor de toepassing belangrijk was. Door het genoemde rondje kan een koord met een schietlood lopen waardoor mogelijk schuintes konden worden vastgesteld en afgetekend. De eerste gedachte aan molenbouw ligt dan voor de hand. Het is bekend dat de werkplaats al in de 17^e eeuw betrokken was bij molenbouw. Het is een raadsel hoe zo iets dan in de praktijk handig zou kunnen werken. Het lijkt mij zeker een uitdaging voor de molenbouwers bij onze vereniging. De aanwijzingen in de richting van molenbouw zijn aannemelijk, maar het is te vroeg om alleen in die richting te denken. Elke suggestie of aanvulling is van harte welkom. Wie wil met een nagemaakte stok en schietlood wat experimenteren hoe de metingen toepasbaar kunnen zijn. In het najaar zullen we dan verslag doen en hopelijk concluderen dat we iets van dit intrigerende raadsel hebben opgelost.

Met dank aan Gerben Dijkstra en Jan den Hoed, vrijwilligers van Museum De Timmerwerf De Lier voor het aanleveren van gegevens en foto's. De foto's van de borden werden beschikbaar gesteld door PR Pieterskerk Leiden en Sint-Catharijnekerk, Brielle. Anne van Lenteren maakte de opname van het voorwerp en Jos Images de Timmerwerf aan de straatkant.

Gegevens over oude lengtematen komen uit het boek "Van punt tot mijl" door Gerrit Berends (2017)

Producenten van moderne handschaven II

HEIN COOLEN

Na in de vorige aflevering het industriële topsegment te hebben behandeld zal nu het industriële middensegment met Kunz, de nieuwe lijn van Stanley, Luban en een bijzondere Recordschaaf worden besproken. Daarnaast komen een drietal ambachtelijke schavenmakers, Bill Carter, Karl Holty en Wayne Anderson aan de orde. In het laatste deel dat in het volgende nummer van de A & G Kroniek zal verschijnen, passeren vervolgens de resterende ambachtelijke makers de revue.

Middensegment

Kunz

De firma Kunz is hier het best bekend door schaven met de groene kleur en rode beitelklem, weliswaar opvallend, maar dit wordt niet altijd als even passend ervaren voor een kwaliteitsimago. Door de introductie van een nieuwe lijn in 2012 hoopte men echter zich steviger te kunnen positioneren in het middensegment met in eerste instantie een zestal schaven die qua prijs onder die van top liggen maar duidelijk boven het lagere segment.

De Firma Kunz werd in 1910 door de vier broers Kunz opgericht onder de naam Gustav Kunz in

Fürstenwalde. In haar advertenties presenteert de firma zich als een gereedschapsfabriek die schaven 'nach amerikanischer Art' maakt, maar ook ander gereedschap en machines. Na de Tweede Wereldoorlog verhuist de fabriek naar Hannover. In de jaren '90 wordt de productie van schaven uitbesteed aan de in 1992 door Gerhard Tresselt opgerichte machinefabriek Tresselt GmbH. Wanneer vervolgens het zelfstandig voortbestaan van de firma Kunz een probleem wordt neemt Tresselt het merk over. In 2002 neemt Ralf Tresselt het roer van zijn vader over. Van de totale schavenomzet wordt maar liefst 65% geëxporteerd, iets minder verwonderlijk als men bedenkt

dat Kunz de enige producent van metalen schaven in continentaal Europa is die nog een behoorlijk assortiment voert. In aanloop naar het honderdjarig bestaan van het merk Kunz werd de bovengenoemde nieuwe serie schaven geïntroduceerd, die zich kenmerken door een afwijkend ontwerp dat tot nu toe niet altijd de aandacht kreeg die het verdient.

Evenals bij Veritas heeft men gekozen voor een beitelinstelling volgens het type Norris (instelwiel boven de beitel in plaats van erachter zoals bij Stanley). De groene kleur (coating van epoxy hars) die het bed siert is minder schreeuwend en de handvatten zijn van onbewerkt kersenhout. Het materiaal van de schaven is gietijzer. Om de kikker te kunnen verzetten voor een kleinere of grotere mondopening moet eerst de beitel, keer-en dekbeitel worden verwijderd om bij de schroeven te kunnen. Standaard worden de schaven geleverd met een 3,5 mm dikke beitel van gereedschapsstaal dat gehard is op 60-62 Rockwell, maar op bestelling kan ook een HSS beitel (Rockwell 65) worden geleverd. De serie bestaat uit de typen 3,4,5,6 en 7 plus een type 62 (lage hellingshoek en verstelbare mondopening via de voorknop).

Stanley

Stanley introduceerde in 2008 een nieuwe lijn met duidelijke ambities om in het midden- zo niet het hogere segment te penetreren. De schaven refereerden met het SW teken aan de meest succesvolle Stanley periode, tussen ruwweg 1910 en 1930 toen gereedschap

Het Kunz assortiment. De nr. 7 schaaf ontbreekt in de afbeelding.

onder de 'Sweetheart' naam op de markt werd gebracht. De letters 'SW' waren toen zowel als nu door een hart omgeven hetgeen duidelijk refereerde aan de toenmalige baas van Stanley, William Heart. Dit stond toen borg voor kwaliteit die helaas sindsdien bij Stanley alleen maar achteruit is gegaan. De herintroductie van dit beroemde merk moest Stanley dan ook terug brengen in de markt van hoogwaardig handgereedschap en vormde het antwoord op het succes van met name Lie Nielsen en Veritas. De aanvankelijke introductie betrof de nr. 4 zoetschaaf, 62 'low angle' voorloper en 60½ 'low angle' blokschaafje. De indruk bestaat dat de receptie enigszins tegenviel en Stanley heeft deze schavenlijn tot op heden dan ook niet verder uitgebreid. Dit is wel jammer want ondanks aanvankelijk nogal wat negatieve kritieken, hebben deze schaven veel aanbevelenswaardige kenmerken, waaronder niet op de laatste plaats de prijs die minder dan de helft bedraagt dan van vergelijkbare Lie Nielsen of Veritas schaven. Een deel van de kritiek was gericht was tegen de gebrekkige verkoopondersteuning, die niet gewend was aan kritische vragen van veeleisende klanten, zoals bijvoorbeeld wel het geval is bij Veritas en Lie Nielsen. Niettemin kwam de nr. 4 goed uit de testen en betroffen de punten van kritiek vooral de nr. 62 en 9½. (Zie bijvoorbeeld Christopher Schwarz).

Het ontwerp van de nr. 4 mag, zeker voor Stanley, gerust revolutionair genoemd worden en betekent in veel opzichten een breuk met de traditie. Zo is deze uitgerust met een verstelbaar plaatje dat de mondopening regelt. Omdat hiermee de noodzaak vervalt de kikker op en neer te bewegen is deze met het bed uit één stuk gegoten. Dit geeft een zeer solide, trillingvrije constructie. Stanley geeft 10 jaar garantie op breuken of barsten. De beitels zijn van A2 staal en

De nieuwe Stanley Sweetheart schaven nr. 4 en 62.

de handvatten van kersenhout. Opvallend is verder dat Stanley voor deze serie de klassieke nog door Leonard Bailey ontworpen beitelinstelling heeft verlaten heeft en gekozen heeft voor het Norris type. Deze gepatenteerde Stanley versie echter kan via een moer achter de kikker worden vergrendeld zodat een onverhoedse zijwaartse beweging is uitgesloten. Hiermee wordt tegemoet gekomen aan het belangrijkste bezwaar tegen dit type beitelinstelling. Overigens is het zo dat de beitelinstelling van wat we hier het type Norris hebben genoemd, weliswaar door Norris is gepopulariseerd maar niet door hen is uitgevonden. De oorspronkelijke vinding komt, zoals Christopher Schwartz in zijn boek aantoont (zie pag. 250), eveneens van Leonard Bailey die dit principe voor het eerst toepaste op het Victor 12 blokschaafje en die in 1878 het patent hierop kreeg. Het Engelse patent van Norris dateert pas uit 1913. Het lijkt erop dat de aanvankelijke kritiek van de vakpers op de nr. 62 en de 9½ door Stanley wel degelijk serieus is genomen. Deze kritiek betrof vooral het beitelbed dat in sommige gevallen scheluw zou zijn en de instelling van de mondopening die niet ver genoeg gesloten kon worden. Ook zou de beitel

te strak in het bed liggen waardoor zijwaardse beweging nauwelijks mogelijk was. Bij recente exemplaren, althans bij het exemplaar van de nr. 62 dat ik in handen kreeg, lijken deze kinderziekten echter grotendeels verholpen. Mogelijk is als enig overblijvend kritiekpunt dat er nog steeds erg veel speling op het instelmechanisme van de beitel zit, maar hiermee valt te leven. Indien deze schaaf representatief is voor de rest en ik heb geen reden om aan te nemen dat het anders is, lijkt de prijs/kwaliteitsverhouding wel degelijk in het voordeel van Stanley uit te vallen.

Luban

Voor velen roept gereedschap uit China nog steeds associaties op met goedkope, kwalitatief minderwaardige massaproducten. Dat deze ideeën achterhaald zijn bewijzen onder andere de schaven van Luban. Cixi City Qiangsheng Tools Co. Ltd., zoals het bedrijf voluit heet werd in 1997 opgericht. In 2003 werd begonnen met de productie van beitels en in 2008 met schaven. Aanvankelijk waren deze schaven nog van middelmatige kwaliteit maar dit zou snel veranderen. Qiangsheng Tools werkte samen met enkele grote buitenlandse afnemers, zoals de Amerikaanse keten van houtbe-

De Luban nummer 5 schaaf.

werkingstoebehoren Woodcraft, die de schaven onder eigen merk op de markt bracht. Ook elders werden onder private label schaven verkocht zoals in Europa onder de naam Peak Tools. Hierdoor geniet het merk Luban, dat in 2010 werd geïntroduceerd, minder bekendheid dan op grond van verkoop-aantallen en kwaliteit verwacht zou worden. Op basis van klanten-feedback werden continue verbeteringen aangebracht, waardoor de Luban schaven inmiddels een zeer respectabele positie in het hogere middensegment, zo niet de top hebben verworven. De naam is afgeleid van de Chinese meester timmerman Lu Ban die leefde van 507 tot 444 voor Chr., aan wie de uitvinding van veel Chinees gereedschap, waaronder de schaaf, wordt toegeschreven. Het bedrijf heeft 90 werknemers.

Evenals bij Lie Nielsen zijn de bankschaven gebaseerd op het Stanley Bedrock model van voor de oorlog. Recent is ook de nr. 8 toegevoegd waardoor men de hele reeks nu kan aanbieden, inclusief 4½ en 5½, met uitzondering van een nr. 2. Het relatief late verschijnen van de nr. 8 was te wijten aan productieproblemen, waarschijnlijk omdat het vanwege de grotere

lengte en breedte van de schaaf meer moeite kostte een spanningsvrije, vlakke zool te creëren. Ook voor de overige Luban schaven stonden in veel gevallen Stanley schaven model. Alle schaven behalve de nr. 1 en de kleinere blok-schaafjes (brons) zijn gemaakt van ductiel ijzer en hebben handvatten van bubinga.

E.C.E

E.C.E. is een van de weinige overgebleven producenten van (houten) handgereedschap voor de houtbewerking en samen met Ulmia de

enige in Duitsland. E.C.E. is nog steeds in handen van de familie Emmerich. Het succes van dit bedrijf is terug te voeren op een politiek die zich richt op kwaliteit en vernieuwing. Zoals het bedrijf zelf trots vermeldt, is de helft van de in het productieproces gebruikte machines in eigen huis ontwikkeld. Maar ook de producten zelf worden gekenmerkt door steeds nieuwe vindingen waardoor de houten handschaaf van E.C.E. zich als een der zeer weinigen kan meten met de betere metalen schaven die op dit moment worden geproduceerd.

De ontwikkeling van deze houten zoetschaaf was natuurlijk het resultaat van meer dan honderd jaar ervaring, maar de belangrijkste technische vinding was het fijninstelmechanisme van de beitel, een patent van Karl Emmerich zelf uit 1951. De hierop gebaseerde produktlijn van houten schaven, "Primus" genaamd, was een groot na-oorlogs succes. Bij alle bekende beitelinstelmechanismen, inclusief die van Stanley en Norris, is sprake van behoorlijk wat speling waardoor het fijn instellen met veel heen en weer gedraai gepaard gaat. Bij de "Primus" schaven is dit bezwaar geheel opgeheven en

ECE voorloper en de Primus zoetschaaf.

is de vereiste instelling letterlijk in een handomdraai gerealiseerd. De schaven zijn voorzien van een pokhouten zool en de zoetschaaf heeft verstelbare mondopening. De reeks omvat naast de zoetschaaf een geheel verstelbare boorschaaf, een voorloper, rejschaaf en blokschaafje, naast nog diverse speciale schaven.

Record/Marples

Een experiment dat hier niet onvermeld mag blijven is de door Record/Marples eind jaren '80 op de markt gebrachte CS 88 zoetschaaf. De schaaft was het geesteskind van werktuigbouwkundige Martin Calvert en de toenmalige manager van de schavenproductie Mel Stevens (de letters CS). De schaaft is relatief kort in productie geweest, van ongeveer 1988 tot 1990 en werd onder andere verkocht door Garrett Wade.

Deze extra brede zoetschaaf (4½ type) heeft een zwaar gietijzer bed dat met een tolerantie van 1,5 duizendste duim vlak gefreesd is. De kikker heeft een uiterst nauwkeurige aansluiting op de zool. De schaaftbeitel werd in Japan gemaakt en was gelamineerd, terwijl de keerbeitel volgens het bekende Record 'Stay Set' principe een hechte aansluiting met de kikker tot stand bracht. De beitelklem was gemaakt van brons. Het geheel werd gereguleerd met een instelmechanisme volgens het Norris principe, zowel voor de beiteldiepte als de laterale beweging. Handvatten waren van Indisch palissander. Het bekende Record blauw was ingeruild voor groen, dat enigszins aan Preston doet denken. Het geheel werd geleverd in een houten, met rood vilt beklede kist inclusief certificaat waarop handmatig werd vermeld het unieke productienummer, dat ook in het bed onder het achterhandvat was aangebracht.

Waarom dit initiatief geen vervolg kreeg en waarom deze schaaft, die zijn tijd vooruit was, zo kort in pro-

Het zeer effectieve instelmechanisme van de Primus oogt bedrieglijk simpel.

ductie is geweest blijft gissen. De meest waarschijnlijke verklaring is misschien wel dat Record, gewend om met grote productieseries de kosten te drukken niet was ingesteld op kleinere series die schaven in het topsegment kenmerken, waardoor het financieel minder aantrekkelijk was.

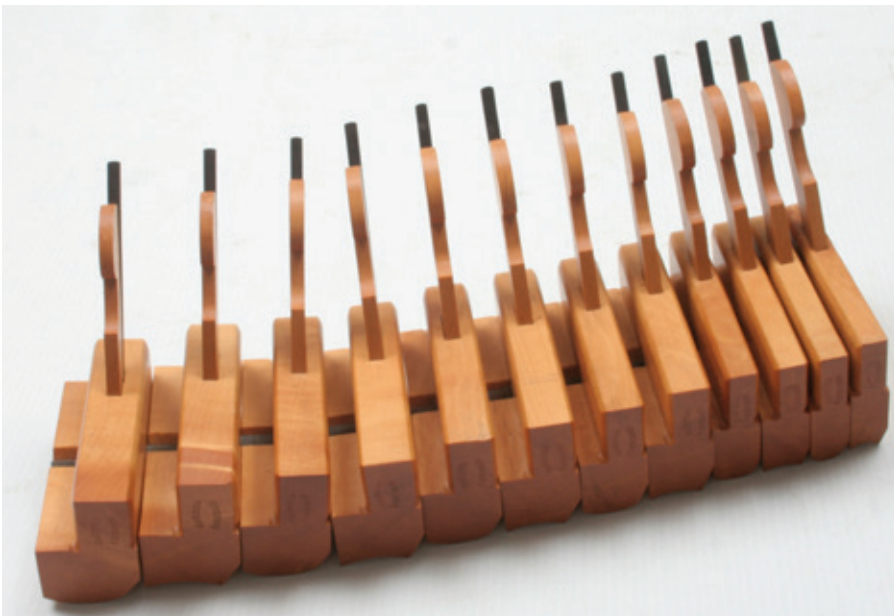
Ambachtelijk

Oude Engelse zogenaamde 'infill' schaven hebben altijd tot de verbeelding gesproken. Zij ontstonden in een tijd dat meer complexe meubelmakers technieken hogere eisen gingen stellen aan het op maat schaven van de verschillende onderdelen. Het waren metalen schaven van ijzer of van brons die 'opgevuld' waren met hout. Dit hout was bij voorkeur palissander, maar ook andere exotische houtsoorten zoals ebben en cocobolo werden gebruikt. De betere exemplaren hadden een ijzeren zool die met zwaluwstaarten was verbonden met de zijkanalen, al of niet van brons. De meest bekende makers waren Spiers en Norris, maar ook anderen zoals Mathieson en Slater maakten mooie 'infills'. Deze aansprekende traditie heeft een aantal moderne schavenmakers geïnspireerd tot het maken van soms verbluffende schaven, die weliswaar in een andere

prijsklasse liggen dan de hiervoor besproken schaven maar die door hun vaak ongekend vakmanschap en invloeden op anderen niet onbesproken kunnen blijven.

Bill Carter

Waarschijnlijk een van de eersten die de uitdaging aanging was de Engelse meubelmaker Bill Carter die in 1987 op 48 jarige leeftijd besloot van een hobby zijn werk te maken en full time begon met het maken van kwaliteitsschaven, zowel geheel van hout als 'infills'. Inmiddels zijn meer dan 1000 schaven door hem gemaakt en ofschoon de lange reischaven van het Norris type misschien wel het meest tot de verbeelding spreken heeft Bill Carter aanzienlijk meer typische Engelse schaven van het type 'mitre plane' gemaakt. Dit is een schaaft bedoeld voor het maken van verstekken maar die gezien de lage hellingshoek van de beitel en de zeer fijne mondopening ook gebruikt kan worden voor ander fijn werk. Het was de eerste Engelse metalen schaaft, die eind 18^e eeuw voor het eerst het licht zag.. Jarenlange ervaring met dit type schaaft heeft hem tot een autoriteit gemaakt, die op diverse verzamelaarsbijeenkomsten graag bereid is zijn kennis te delen. Dit geldt overigens ook voor zijn werkwijze waarin hij zeer transparant is.

Set miniatuur hol- en bolschaafjes in palmhout van Bill Carter.

De kennis van Bill Carter beperkt zich niet tot metalen schaven. Een zeldzame set van 8 miniatuur hol- en bolschaafjes gemaakt door Norris, vormde de inspiratie voor onderstaande set van 12, allen uit gemaakt uit hetzelfde stuk palmhout. Het kostte hem vijf weken om ze te maken.

Bill Carter benadrukt dat hij geen werktuigbouwkundige is maar een van de meest opvallende aspecten aan zijn werk is dat zulk een hoge mate aan perfectie in uitvoering en afwerking wordt bereikt met minimale middelen. Zijn werkplaats in een in de jaren '60 gebouwde garage bevat als enige machinale ondersteuning een slijpsteen en een kolomboor. Voor de rest wordt alles handmatig gedaan waarbij uiteraard voor meer ingewikkelde onderdelen zoals de Norris type beitelinstelling, bijzondere schroeven etc. een beroep wordt gedaan op externe aanbieders. De perfect gemaakte zwaluwstaarten in de reischaven, de aansluiting van hout en metaal en de kwaliteit van de houtbewerking, alles getuigt van zijn niet geringe vakmanschap.

Bill Carter legt daarnaast een grote mate van artistiekheid aan de dag kijkend naar hoe zijn schaven zijn afgewerkt met zwaluwstaarten die gevild zijn in het model van een

'cupid's bow', hoe deze klassieke Engelse versiering ook vaak terugkomt op de messing brug van de 'mitre planes', de vaak originele andere versieringen en de gracieuze vormgeving van zijn schaven. Dit zijn ware kunstwerkjes hetgeen nog eens onderstreept wordt door de behandeling met allerlei middelen die zijn schaven een uiterlijk geven dat overeenkomt met de tijd waarin deze voor het eerst het licht zagen. Om deze reden heeft hij ook een duidelijke voorkeur voor oude gebruikte materialen, zoals de messing ruggen van kapzagen, beitels die hij voor een specifiek doel aanpast en diverse soorten gebruikt hout. Het werk van Bill Carter zou een inspiratie vormen voor veel eigentijdse schavenmakers die na hem kwamen.

Karl Holtey

Een van de weinige punten van overeenkomst tussen Bill Carter en Karl Holtey is dat beiden alleen werken. Voor het overige is er nauwelijks een groter contrast denkbaar. Waar Bill Carter handmatig werkt met bescheiden hulpmiddelen heeft Karl Holtey een CNC machine in zijn werkplaats in Sutherland, Schotland, die computerontwerpen automatisch uitfreest. Hij geeft toe dat hij veel tijd en geld gestoken heeft in de inrich-

ting hiervan, aanvankelijk bedoeld om miniatuur locomotieven te bouwen. Waar Bill Carter hout ziet als een levend materiaal dat zich bijzonder goed leent om een schaaft een aantrekkelijk uiterlijk te verschaffen is voor Karl Holtey hout toch vooral een noodzakelijk kwaad dat, door zijn min of meer constante werking als gevolg van temperatuur- en vochtigheidsgraadwisselingen, het precies functioneren van een schaaft in de weg zit. Hij erkent ruiterlijk dat indien klanten er niet om zouden vragen hij een ander, minder aan werking onderhevig materiaal zou gebruiken en dus nog betere schaven zou kunnen maken.

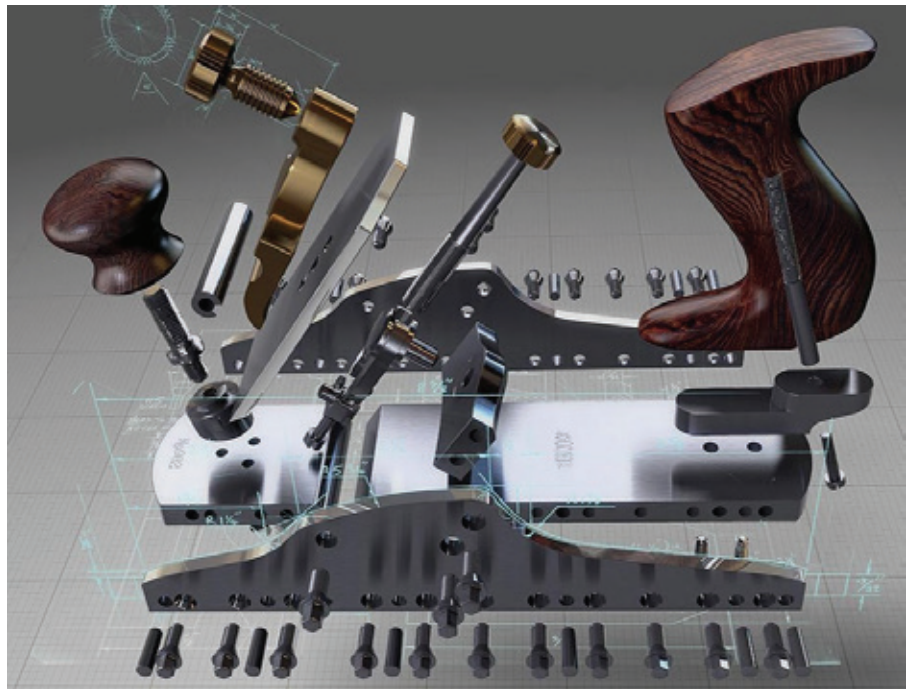
Holtey's werkwijze wordt gekenmerkt door precisie. In een interview aan CNCROi.com, een website die informatie en adviezen geeft over het gebruik van CNC machines en hun toepassingen, gaf Holtey een illustratief voorbeeld: Bij 'infill' schaven worden beide zijden van de schaaft met een ijzeren staafje door het hout heen aan elkaar geklonken. Bij mijn weten neemt niemand de moeite om hier een schoentje overheen te doen, maar wel Karl Holtey. Op deze manier hebben de zijanten niet alleen steun van het hout mocht dit gaan slinken. Holtey neemt duidelijk geen genoegen met de door andere schavenmakers aangehangen mening dat droog en uitgewerkt hout voldoende moet zijn. Christopher Schwartz beschrijft hoe de beitel van een Holtey A 13 schaaft niet zoals bij andere 'infill' schaven op het hout rust maar op twee rechtstreeks met het bed verbonden stalen pinnen en een stalen plaatje bij de mondopening. Het zou te ver voeren hier op alle details in te gaan maar deze voorbeelden tekenen de precisie die zijn hele werk kenmerkt. Het oordeel van Schwarz over het gebruik van deze schaaft is hiermee in lijn. ('As close to perfection as you can get'). Ook collega schavenmakers waar-

onder Wayne Anderson en Konrad Sauer zijn zeer lovend. Anderson noemt Holtey's schaven 'Second to none' (Popular Woodworking, 4-8-2016).

Een ander kenmerkend aspect van Holtey's werk is innovatie. Alvorens zich volledig aan het maken van schaven te wijden doorliep hij een aantal technische beroepen. Zijn grote voorbeeld waren de oude Norris schaven en hij begon met het kopiëren ervan. Maar al snel ging hij over tot het aanbrennen van verbeteringen en vandaar tot meer originele ontwerpen. De Holtey 98 stond, wederom volgens Christopher Schwartz, aan de wieg van de moderne revolutie in schaven waarvan de beitels met de vouw omhoog ('bevel-up' schaven) wordt gebruikt, en die nu zowat door iedere fabrikant op de markt worden gebracht. De ultieme consequentie van zijn streven naar perfectie en innovatie was het verlaten van materialen als brons en hout ten faveure van het meer voorspelbare roestvrij staal en kunststof, kenmerkend voor zijn latere schaven. De schaven behoren door de enorme hoeveelheid werk die erin gestoken is tot de duurste waarvan de prijs, afhankelijk van het model, kan oplopen tot 6 à 7000 Euro.

Wayne Anderson

Enkele jaren geleden kon ik op een Amerikaanse verzamelaarsbijeenkomst voor een bescheiden bedrag een 'mitre plane' kopen gemaakt door Wayne Anderson. Het bleek te gaan om de derde 'infill' schaaft die door hem was gemaakt. Ondanks de relatief bescheiden afmetingen (27,5x6) weegt de schaaft maar liefst 2,8 kg. De zool is van ijzer dat middels zwaluwstaarten verbonden is met de bronzen zijkant. De mondopening is fijn en de 6 mm dikke beitel is van cryogeen gehard A 2 staal. Zelf noemde Anderson in een gesprek met Chris Schwartz deze vroege

De opbouw van een Karl Holtey A 13 schaaft.

voortbrengselen 'plane-a-saurus' en 'lelijk' maar duidelijk is dat in dit product van een beginnend schavenmaker reeds ruimschoots de belofte aanwezig is van vakmanschap gecombineerd met artistieke inslag. De met de hand gemaakte zwaluwstaarten zijn op de zool voorzien van het 'cupid's bow' motief, terwijl het bloemmanhoning van de 'infill' mooi harmonieert met de rest van de schaaft. Het spreekt vanzelf dat het geheel uitstekend functioneert.

Wayne Anderson is dan misschien niet de technische vernieuwer zoals Karl Holtey maar hij is zeker ook geen slaafs navolger van vroegere schavenmakers. Hij drukt duidelijk een eigen stempel op zijn ontwerpen met versieringen die vaak nogal barok aandoen zoals de uitstekende grepen in de vorm van een acanthus blad op de voorkant van een 'mitre plane'. Maar ook de prachtig geribde 'infill' op sommige kleinere schaven is een niet over het hoofd te zien handelsmerk dat zijn artistieke verraad. Hiervan getuigde hij kennelijk al op jonge leeftijd met een aanleg voor tekenen en beeldhouwen. Na gewerkt te hebben als werktuigkundige en mechanisch ontwerper voor het

leger ging hij zich in zijn vrije tijd meer en meer toeleggen op het maken van schaven. Inmiddels heeft hij een reputatie opgebouwd van een van de top schavenmakers van dit moment en werkt hij meest op bestelling. Niettemin is zijn hele benadering sterk ambachtelijk. In zijn werkplaats in Elk River, Minnesota wordt het meeste werk handmatig gedaan met slechts een minimum aan machinale ondersteuning. Zijn schaven worden geroemd om hun accuratesse, met een absoluut vlak bed voor de beitel, nauwkeurig gevlakte zool die met feilloos gemaakte zwaluwstaartverbindingen verbonden is met de bronzen zijkant.

Literatuur:

Christopher Schwartz: 'Handplane essentials, revised and expanded', F+W Media, Cincinnati, Ohio, 2017.

Inhoud van deze A & G Kroniek

Van de voorzitter	2
Verslag online-ledenvergadering 2020	3
Wat is dat ?	4
Berichtje(s) in coronatijd, A&G regio noord	5
Via een bijzondere passer op zoek naar de firma Blanchard	9
Een mysterieus object op de zolder van De Timmerwerf in De Lier	11
Producenten van moderne handschaven II	14

De A&G Kroniek verschijnt tweemaal per jaar.

Redactie: John Boele

Redactieadres:

John Boele

Westerdreef 52

2152 CS Nieuw-Vennep

Tel: 0252 689228

Email: john.boele@gmail.com

Niets in deze uitgave mag, op welke wijze dan ook, worden gekopieerd en/of vermenigvuldigd zonder schriftelijke toestemming van het bestuur van de vereniging Ambacht & Gereedschap.

Ledenadministratie: Ria van den Bunt,
administratie@ambachtengereedschap.nl

Boedelcommissie: Jan Blaas, Jo Jacobs en Gerrit Snoek

Bankrekening: IBAN: NL15 INGB 0000 3007 41

BIC: INGBNL2A

t.n.v. Ambacht en Gereedschap

Bestuur Vereniging Ambacht & Gereedschap

Voorzitter:

Hein Coolen

voorzitter@ambachtengereedschap.nl

Diepenbrocklaan 4a

6711 GN Ede

Tel. (0318) 61 43 73

Secretaris:

Cees van der Graaf

secretaris@ambachtengereedschap.nl

Schuwacht 140

2941 EH Lekkerkerk

Tel. (0180) 66 36 88

Penningmeester: Rijk van den Bunt

penningmeester@ambachtengereedschap.nl

Zeisterweg 2

3931 MG Woudenberg

Tel. (033) 286 1719

Leden:

Jan Blaas

boedelcommissie@ambachtengereedschap.nl

Platanenlaan 13

3911 PA Rhenen

Tel. 0317 61 63 63

Ben Boone

Euklaasdijk 10

4706 JA Roosendaal

Tel. 0165 55 70 69

Johan van Dijk

Grotestraat 74

6617 AK Bergharen

Tel. 06 5074 4738

www.ambachtengereedschap.nl